

การอภิปรายผล

การวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของ อັคมโนทัศน์และการปรับ
 ท่วงสัณคณของนักเรียนในกลุ่มทดลองทั้งสองกลุ่มไม่มีนัยสำคัญ สมมติฐานการวิจัยที่ว่า
 อັคมโนทัศน์และการปรับท่วงสัณคณของนักเรียนในครั้งทดสอบหลังการวิจารณ์ภาพวาดเป็น
 กลุ่มจะดีขึ้นกว่าอັคมโนทัศน์ และการปรับท่วงสัณคณของนักเรียนในครั้งทดสอบก่อนการ
 วิจารณ์ภาพวาดเป็นกลุ่ม จึงไม่ได้รับการสนับสนุน ผลการวิจัยครั้งนี้ยังไม่สอดคล้องกับผล
 การวิจัยที่ได้จากงานกลุ่มชนิดอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงอັคมโนทัศน์ และการปรับท่วง
 สัณคณ เช่น ในกลุ่มชนิดการวิจารณ์เป็นกลุ่มโดย เจียร์ คับบริว เลม และวิลเลียม ยู
 ซไนเคอร์ (Jere W. Leib and William U. Snyder, 1967) และในกลุ่มชนิดการ
 ให้คำปรึกษาหารือเป็นกลุ่มโดย คาแพลน (Caplan, 1957) และโดย ที เอส อาร์บัคเคิล
 และ เอ วี บอย (D.S. Arbuckle and A.V. Boy, 1961) ทั้งได้กล่าวมาแล้ว

อย่างไรก็ตาม แม้ผลการวิจัยจะออกมาในลักษณะนี้ แต่ยังไม่อาจจะกล่าวได้ว่า
 การวิจารณ์ภาพวาดเป็นกลุ่ม ไม่มีประสิทธิภาพในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอັคมโนทัศน์
 และการปรับท่วงสัณคณ แม้ค่าความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของคะแนนในการทดสอบ
 ครั้งก่อน และครั้งหลังการทดลอง จะไม่มีนัยสำคัญทางสถิติก็ตาม เพราะอาจเกี่ยวกับเวลา
 ที่ทำการสอบวัด และเกี่ยวกับเนื้อหาของวิธีการ

การเปลี่ยนแปลงที่ไม่ปรากฏชัดเจน อาจเป็นเพราะว่าการวัดผลของตัวแปรอิสระ
 ที่ให้คือ การวิจารณ์ภาพวาดเป็นกลุ่ม กระทำเร็วเกินไป ผู้วิจัยวัดผลทันทีหลังจากเสร็จสิ้น
 จำนวนครั้งของการทดลอง ซึ่งทำให้คะแนนที่ได้ไม่แตกต่างจากคะแนนของการทดสอบครั้งแรก
 ในการเข้ากิจกรรมกลุ่มใด ๆ ก็ตาม สมาชิกที่ได้รับประสบการณ์จากกลุ่มอาจจะไม่นำไป
 ปรับปรุงพฤติกรรม หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกนึกคิดทันทีทันใดขณะอยู่ในกลุ่มหรือหลัง

จากเสร็จสิ้นการเข้ากลุ่มใหม่ ๆ แต่การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อ สมาชิกผู้นั้นคิดว่า เขาประสบความสำเร็จจากกลุ่มที่ได้รับนั้นไปทดลองใช้ไปปะทะสัมพันธ์กับชีวิตจริงในสังคมเสียก่อน ดังนั้นการที่เราจะทราบว่า กิจกรรมกลุ่มมีผลหรือไม่ บางทีก็ต้องรอเวลา อย่างเช่น Ruth Strang (Ruth Strang)¹ กล่าวถึงผลของการให้คำปรึกษาหารือเป็นกลุ่มว่า บางครั้งของเว้นระยะเวลาไปถึง 1 ปี จึงจะให้ผล การวัดผลหลังจากเสร็จสิ้นงานกลุ่มใหม่ ๆ จึงยังไม่ใช่เป็นการวัดสิ่งที่เปลี่ยนแปลงแล้ว แต่เป็นการวัดในช่วงที่สมาชิกกลุ่มกำลังจะเกิดการเปลี่ยนแปลงต่างหาก เมื่อสมาชิกคิดว่าประสบความสำเร็จของเขาจากกลุ่มไปใช้ไปทดลองใช้ในชีวิตประจำวัน และประสบความสำเร็จนั้นทำให้เขารับรู้และเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือไม่อย่างไร การวัดในช่วงนั้นเราก็จะได้คำตอบที่แท้จริงว่า วิธีการที่เราให้หามีผลหรือไม่

คาร์ล อาร์ โรเจอร์ส (Carl R. Rogers, 1970)² ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการฝึกความไวในการรู้สึก (Sensitivity Training) ซึ่งเป็นกิจกรรมกลุ่มชนิดหนึ่ง ผลการวิจัยของเขาก็สอดคล้องและสนับสนุนแนวคิดดังกล่าว เขาใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นข้าราชการครู และลูกจ้าง ของบริษัทที่ได้รับบริการฝึก จากเขาเสร็จสิ้นมาแล้วประมาณ 6 เดือน โดยใช้แบบสอบถามเพื่อประเมินผลการฝึก เขาพบว่าจากผู้ตอบ จำนวน 481 คน ส่วนใหญ่หรือประมาณร้อยละ 80 ยอมรับว่าการฝึกมีประโยชน์มาก ช่วยให้การดำเนินชีวิต พฤติกรรม และความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเองและผู้อื่นดีขึ้น ผลการวิจัยดังกล่าวเป็นผลจากการที่ผู้รับการฝึกได้ประเมินตนเองภายหลังจากที่ได้นำความรู้และประสบการณ์ หรือข้อสังเกตของตน และกัน (Feedback) ไปใช้ในสถานการณ์ที่เป็นจริงในชีวิตประจำวันทั้งสิ้น โอรา เจ

¹Ruth Strang, Counseling Technique in College and Secondary School (New York : Harper and Brothers, 1949), pp.31-32.

²Carl R. Rogers, Carl R. Rogers on Encounter Group (New York : Harper and Row, Publishers, 1970), pp.137-139.

กอร์ดอน (Ira J. Gordon)¹ อ้างถึง เฟสติงเจอร์ (Festinger) ว่าได้กล่าวว่าบุคคลจะประเมินตนเอง หรือเปลี่ยนแปลงการประเมินตนเองก็ต่อเมื่อการแสดงออกหรือการกระทำต่าง ๆ ของเขา ได้มีการเปรียบเทียบกับบุคคลที่มีความสำคัญต่อเขา (Significant Others) และได้รับการประเมินตนเองก่อน จากแนวคิดนี้อาจกล่าวไว้ให้ชัดเจนได้ว่า บุคคลจะเกิดการเปลี่ยนแปลงก็ต่อเมื่อเขาเอาประสบการณ์ของเขาไปทดลองใช้ปะทะสัมพันธ์กับคนอื่น การปะทะสัมพันธ์อันนั้น ก่อให้เกิดผลอย่างไรบ้าง เป็นเชิงบวกหรือเชิงลบ เมื่อบุคคลนั้นรับรู้ผลที่เกิดขึ้น ก็จะทำให้เขาเกิดการเปลี่ยนแปลงในที่สุด

กอร์ดอน (Gordon)² ยังได้อ้างถึง คิพนิส (Kipnis, 1966) ว่าได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการฝึกความไวในการรู้สึก เพื่อสนับสนุนทฤษฎีและสมมติฐานบางข้อของ เฟสติงเจอร์ เขาพบว่าในสถานการณ์ของชีวิตประจำวันที่เป็นปกติของนักศึกษาที่ประจำตลอด 6 เดือน จะมีการถ่ายทอดค่านิยมความคิดแก่กันและกัน และตลอดระยะเวลาที่นั้นนักศึกษาจะมีการทดลองประสบการณ์ใหม่ๆ กับบุคคลที่เกี่ยวข้อง และมีความสำคัญต่อเขา การประเมินผลพฤติกรรมความรู้สึกที่แสดงออกไปจากบุคคลที่เกี่ยวข้องและตนเองจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติขึ้น คิพนิสได้ให้ข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า การประเมินตนเองหรือการเปลี่ยนแปลงทัศนคตินั้นจะต้องใช้เวลาานาน ภายหลังจากที่เราได้นำประสบการณ์หรือความคิดและค่านิยม ที่ได้รับจากบุคคลอื่นไปใช้ในสถานการณ์ที่เป็นจริงแล้ว ผลการวิจัยดังกล่าวแสดงว่าองค์ประกอบที่สำคัญสำหรับการเปลี่ยนแปลง คือ ช่วงเวลาสถานการณ์ที่เป็นจริงในชีวิตประจำวันและการประเมินผลพฤติกรรม ความรู้สึกด้วยตนเองและจากผู้อื่น ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และการปรับตัวทางสังคมที่จะเกิดขึ้นจากการเข้ากลุ่มชนิการวิจารณ์ภาพวาดเป็นกลุ่มนี้ก็เช่นกัน อาจจะต้องใช้เวลาานานที่เพียงพอที่จะเปิดโอกาสให้ผู้เข้ากลุ่ม

¹Ira J. Gordon, Human Development (Bombay : D.B. Taraporevale, Sons and Co., 1970), p.366.

²Ibid., pp.366-374.

ไคน้ำเอาความรู้อะไรหรือประสบการณ์หรือข้อสังเกตของผู้ร่วมกลุ่มไปทดลองใช้ในชีวิตประจำวัน และมีการประเมินด้วยตนเอง หรือได้รับการประเมินจากคนอื่นเสียก่อน และเมื่อถึงเวลานั้นการสอบวัดของเราจะให้ผลตรงกับความเป็นจริงว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือไม่

การสอบวัดที่ผู้วิจัยกระทำเร็วเกินไป อาจทำให้เกิดผลอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นเป็นข้อสังเกตในการวิจัยครั้งนี้คือ คะแนนการสอบวัดในครั้งหลังการทดลองจากแบบวัดทั้งสองคือ แบบวัดอัตโนมัตินั้นและแบบสำรวจเพื่อประมาณค่าการปรับตัวทางสังคมของกลุ่มทดลองทั้งสองลดลงกว่าคะแนนของการสอบวัดในครั้งแรก ยกเว้นคะแนนจากแบบสำรวจเพื่อประมาณค่าการปรับตัวทางสังคม ของกลุ่มทดลองที่ 1 ซึ่งเพิ่มขึ้นแต่ก็ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

เกิมนผู้วิจัยตั้งสมมติฐานการวิจัยว่า การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นในเชิงบวก คือมีคะแนนเพิ่มขึ้นในการทดสอบครั้งหลัง ดังนั้นการที่คะแนนในการทดสอบครั้งหลังลดลง ก็เป็นปรากฏการณ์ที่ขัดแย้งกับสมมติฐานการวิจัยอีกแง่หนึ่ง ในทำนองเดียวกันกับที่กล่าวมาข้างต้น การที่คะแนนลดลง เช่นนี้ก็ไม่อาจสรุปได้ว่า การวิจารณ์ภาพวาดเป็นกลุ่มทำให้อัตโนมัตินั้นและการปรับตัวทางสังคมของนักเรียนลดลง เพราะการสรุปในลักษณะนั้น ก็เป็นการขัดกับหลักการที่กล่าวมาข้างต้นอย่างชัดเจน

อย่างน้อยที่สุด นักจิตวิทยาหลายท่านก็เชื่อว่าการได้ปะทะสัมพันธ์กัน คุยคำพูดและทำทางกันในกลุ่ม จะช่วยในการรักษา (Therapeutic) คือทำให้ดีขึ้น คีขึ้น ทั้งสุขภาพทางร่างกายและสุขภาพทางจิต เช่น หลักการในการทำกลุ่มชนบำบัด¹ และช่วยในการเสริมสร้างพัฒนาการ เช่น ความคิดของนักจิตบำบัด โรเบิร์ต ออลท์ (Robert Ault, 1974)², โจเซฟ ลูฟท์ (Joseph Luft, 1970)³ และยังมีผลการวิจัยที่สนับสนุนความคิดนี้ เช่น ผลการวิจัยที่เกี่ยวกับผลของงานกลุ่มชนิดการวิจารณ์เป็นกลุ่ม การให้คำปรึกษาหารือ เป็นกลุ่มที่ไคกล่าวมาในบทที่หนึ่ง ส่วนสาเหตุที่ทำให้คะแนนลดลง ก็อาจอธิบายได้ด้วยแนวคิด

¹สม โจนส์ สุขวัฒนา และคณะ, "มิลิวเทอราปีในแผนกจิตเวช...", หน้า 450.

²Cay Drachnik, "A Historical Relationship...", p.16.

³Joseph Luft, Group Process: An Introduction..., p.77.

ถึงใกล้เข้ามาแล้วคือ ผู้วิจัยสอบวัดเร็วเกินไป ในขณะที่สมาชิกกลุ่มยังไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงที่แท้จริง โดยหลักการเบื้องต้นแล้วการเข้ากลุ่มจะช่วยให้สมาชิกได้เรียนรู้ตัวเอง เรียนรู้ผู้อื่น รับเอาประสบการณ์ต่าง ๆ ไว้ และเป็นไปได้ที่เมื่อสิ้นสุดการทดลองการเรียนรู้ดังกล่าวของสมาชิก ทำให้สมาชิกอยู่ในภาวะที่มีอัตมโนทัศน์และการประมาณค่าการปรับตัวทางสังคมต่ำกว่าครั้งที่ยังไม่เข้ากลุ่ม สมาชิกเกิดเรียนรู้เข้าใจขอบพระองค์ของตนเอง ปัญหา ชีวิตในด้านความสำเร็จ หรือล้มเหลว หรือสมาชิกกำลังตั้งใจ พิจารณา ข้อดีข้อเสียของตัวเอง หรืออยู่ในภาวะว่าวุ่นใจ สับสน เตรียมตัวเพื่อที่จะปรับตัว ซึ่งสภาวะเหล่านี้ทำให้การตอบแบบวัดได้คะแนนต่ำ ต่อเมื่อสมาชิกได้นำเอาประสบการณ์จากกลุ่มไปคิดไปใช้ในชีวิตประจำวัน สภาวะเหล่านี้ก็จะหายไปแทนที่ของหมายถึงการได้เว้นระยะเวลาไปสักช่วงหนึ่งก่อน

อีกประการหนึ่งการที่ไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงในความรู้สึกนึกคิดของนักเรียน อาจเนื่องมาจากขอบพระองค์ของวิธีการที่ใช้ เป็นขอบพระองค์ที่เกี่ยวกับการวิจารณ์ หรือการพูด ในหลักการของกระบวนการกลุ่มที่กล่าวว่า การปะทะสัมพันธ์กันด้วยคำพูดและท่าทางช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกนึกคิดของสมาชิกในกลุ่มนั้น การปะทะสัมพันธ์กันด้วยคำพูดในที่นี้ อาจจะเป็นการวิจารณ์ โต้เถียง แนะนำ หรือแสดงความคิดเห็น ซึ่งเป็นลักษณะของคำพูดที่มีจุดหมายแน่นอนว่าพูดถึงอะไร ต้องการอะไร มีเนื้อหา มีความหมายลึกซึ้งทั้งในรูปความซับซ้อน รายละเอียดและปริมาณ ผสมผสานกับความรู้สึกที่แท้จริงของผู้พูด การพูดในลักษณะนี้จึงมีเนื้อหาที่ต่อเนื่อง คัดต่อกันไปมีแนวทางชัดเจน ผู้พูดได้มีการสำรวจ ถึงเอาความรู้สึกที่อยู่ลึกออกมา มีรายละเอียดปลีกย่อย การพูดในลักษณะนี้จึงมีประโยชน์ทั้งต่อผู้พูดเองและผู้ฟังด้วย และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในที่สุด ดังผลการวิจัยที่เกี่ยวกับการวิจารณ์เป็นกลุ่มและการให้คำปรึกษาหารือ เป็นกลุ่มที่กล่าวมาแล้ว แต่ในการวิจารณ์ภาพวาดเป็นกลุ่มที่ให้สมาชิกได้วิจารณ์กัน การปะทะสัมพันธ์ด้วยคำพูดของสมาชิก มีลักษณะดังกล่าวข้างต้นน้อยมาก การพูดของสมาชิกไปลึกซึ้ง เช่นเพียงแต่วิจารณ์ว่า ภาพของคน ๆ นั้นสวย ไม่สวย คี ไม่คียากคกบพรรคอะไรตรงไหนบ้าง หรือไม่ก็วิจารณ์ว่า การวาดลักษณะนั้น ๆ แสดงถึงอุปนิสัยใจคอ ของคนวาดอย่างไรบ้าง เช่น เป็นคนใจร้อน ใจเย็น สะเพร่า เป็นต้น (ดูตัวอย่างใน

ภาคผนวก) ซึ่งการพูดคุยวิจารณ์ในลักษณะดังกล่าวขาดการติดต่อกันไป ขาดความลึกซึ้ง และขาดรายละเอียดปลีกย่อยของเนื้อหา ไม่อำนวยความสะดวกให้ผู้พูด และผู้ฟังได้มีโอกาสสำรวจตนเอง และผู้อื่นเพียงพอ จึงไม่ก่อให้เกิดผลการเปลี่ยนแปลงดังที่ปรากฏในผลการวิจัย อย่างไรก็ตามมีอยู่ในบางครั้งของการเข้ากลุ่ม (Session) เหมือนกันที่มีการตั้งเอาเรื่องราวอื่น ๆ เช่น การร่วมมือในการทำงาน ปัญหาการเข้ากับเพื่อนไม่ได้ของสมาชิกคนใดคนหนึ่งมาวิจารณ์ แสดงความคิดเห็นกัน แต่ก็มีน้อยครั้งมาก และการวิจารณ์ของสมาชิกก็ไม่ลึกซึ้งอะไร

การปะทะสัมพันธ์กันด้วยคำพูดของสมาชิกที่ไม่สมบูรณ์เพียงพอที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังที่กล่าวมาข้างต้น นอกจากจะมีสาเหตุมาจากลักษณะของเนื้อหาและวิธีการที่ใช้ในการดำเนินการกลุ่มแล้ว อาจจะมีสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากลักษณะของกลุ่มตัวอย่างก็อาจเป็นไปได้ กลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยใช้ในการทดลองครั้งนี้เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 หรือชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ในหลักสูตรเก่า (ก่อนปี พ.ศ. 2520) อายุเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างในกลุ่มที่ 1 เท่ากับ 14 ปี 1 เดือน ของกลุ่มที่ 2 เท่ากับ 13 ปี 2 เดือน ถ้าพิจารณาอายุของกลุ่มตัวอย่าง ก็จะพบว่า ยังอยู่ในระยะของวัยรุ่นตอนต้น หรือเพิ่งจะย่างเข้าสู่วัยรุ่นใหม่ ๆ เพิ่งจะผ่านวัยเด็กตอนปลาย ด้วยลักษณะของการคาบอยู่ระหว่างวัยทั้งสองวัยนี้เอง และอาจจะด้วยเหตุผลเชิงพัฒนาการและประสบการณ์ จึงทำให้การพูดของสมาชิก ไม่ลึกซึ้ง ฉิวเฉียด และไม่ต่อเนื่องกัน การปะทะสัมพันธ์ด้วยคำพูดจึงไม่สมบูรณ์พอที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสมาชิกได้ นอกจากนี้ยังอาจจะมีสาเหตุจากการขาดทักษะและความชำนาญที่เพียงพอของผู้นำกลุ่ม ในการที่จะชี้กำหนด (Identify) เนื้อหาส่วนที่สำคัญ ที่ควรจะนำมาพูดวิจารณ์กันต่อไป การขาดทักษะในส่วนนี้แบ่งออกได้เป็น 2 ประการ ประการแรกขาดทักษะและความชำนาญในการที่จะชี้กำหนด (Identify) เนื้อหาที่สำคัญ ตัวอย่างเช่น สมาชิกคนใดคนหนึ่งวิจารณ์เนื้อหาเรื่องใดเรื่องหนึ่งขึ้นมา ในเนื้อหานั้นอาจจะมีส่วนสำคัญที่ควรจะถูกชี้กำหนดขึ้นมาเพื่อนำไปสู่การวิจารณ์แสดงความคิดเห็น แต่ผู้นำกลุ่มกลับมองไม่เห็น ไม่สามารถชี้กำหนดขึ้นมาได้ อีกประการหนึ่งการชี้กำหนดของผู้นำกลุ่ม ได้เนื้อหาส่วนที่ไม่สำคัญจริง ๆ ที่มีประโยชน์พอที่จะทำให้การวิจารณ์แสดงความคิดเห็นของสมาชิก ทำให้สมาชิกได้รับประโยชน์ได้และยังเกี่ยวข้องกับความสามารถและทักษะของผู้นำกลุ่มในการที่

จะกระตุ้นให้สมาชิกได้พิจารณาเนื้อหาที่ผู้นำกลุ่มชี้กำหนดขึ้นมานั้นอีกด้วย จากสาเหตุเหล่านี้ก็อาจจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การสื่อสารกันของสมาชิกไม่สมบูรณ์เพียงพอที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวสมาชิกได้

การปะทะสัมพันธ์กันด้วยคำพูดของสมาชิกที่ไม่สมบูรณ์ ยังไขอธิบายถึงปรากฏการณ์ที่พบว่า คะแนนจากแบบวัดทัศนคติ และแบบสำรวจเพื่อประมาณค่าการปรับทิศทางสังคมของกลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่มลดลง ใค้อีกด้วย (แม้ว่าคะแนนจากแบบสำรวจเพื่อประมาณค่าการปรับทิศทางสังคมของกลุ่มทดลองที่ 1 จะเพิ่มขึ้น แต่ก็ไม่มีความสำคัญทางสถิติ) การปะทะสัมพันธ์กันด้วยคำพูดของสมาชิกเป็นเพียงผิวเผิน เป็นเพียงการชี้ให้เห็นข้อดี ข้อเสียของแต่ละคน ไม่มีการสำรวจให้ลึกซึ้งต่อไปถึงส่วนที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อย และจากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่าการวิจารณ์ของสมาชิก ส่วนใหญ่เป็นไปในทางลบ (Negative) คือ วิจารณ์ส่วนที่ไม่ดีของคนอื่น คำพูดที่ใช้วิจารณ์เป็นไปในทำนองติเตียน เปิดเผยลักษณะที่ไม่ดีของคนอื่น (เช่น ตัวอย่างในภาคผนวก ค.) การวิจารณ์แต่เพียงผิวเผิน และเป็นไปในทางลบนี้ น่าจะมีผลต่อความรู้สึกนึกคิดของสมาชิก เมื่อถูกสอบวัด คะแนนที่ออกมาจึงลดลง

อย่างไรก็ตาม เมื่อผลการวิเคราะห์ข้อมูล จะชี้ออกมาให้เห็นว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงแต่ถ้าพิจารณาตัวเลขของค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และลักษณะความคล้อยตามกันบางประการต่อไป ก็อาจจะกล่าวได้ว่า การวิจารณ์ภาพพจน์เป็นกลุ่มทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเหมือนกันคือ

1. การเปลี่ยนแปลงในส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนจากแบบวัดทัศนคติ ในครั้งทดสอบหลังของกลุ่มทดลองที่ 1 ลดลง (ลดลงเท่ากับ 2.23) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนจากแบบสำรวจเพื่อประมาณค่าการปรับทิศทางสังคมในครั้งทดสอบหลังของกลุ่มที่ 1 เพิ่มขึ้น (เพิ่มขึ้นเท่ากับ 46.14) ในขณะที่ของกลุ่มที่ 2 ลดลง (ลดลงเท่ากับ 13.87) จากการที่ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานดังกล่าว เพิ่มขึ้นและลดลงนั่นเอง แสดงถึงลักษณะการตอบของสมาชิกในกลุ่มว่าแตกต่างกันหรือคล้ายคลึงกันมากขึ้นในแต่ละครั้งของการสอบ นั่นหมายความว่า ความรู้สึกนึกคิดของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม มีการเปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในค่าส่วนเบี่ยงเบน

มาตรฐาน จึงอาจกล่าวได้ว่า การวิจารณ์ภาพวาดเป็นกลุ่ม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน

2. ความคล้อยตามกัน แบบของการทดลองในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการทดลองที่ใช้กลุ่มทดลอง 2 กลุ่ม ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ทั้งนี้ หากวิธีการที่ให้ผลต่อกกลุ่มทดลองที่ 1 ไปในทิศทางใด ก็น่าจะมีผลต่อกกลุ่มทดลองที่ 2 ไปในทิศทางเดียวกัน ผลการวิจัยครั้งนี้ พบว่า กลุ่มทดลองทั้งสองกลุ่ม ใ้รับผลที่คล้อยตามกัน คือ คะแนนจากแบบวัดทดลอง (ยกเว้น คะแนนจากแบบสำรวจเพื่อประมาณค่าการปรับตัวทางสังคมของกลุ่มที่ 1 ที่เพิ่มขึ้น) จึงอาจกล่าวได้ว่า การวิจารณ์ภาพวาดเป็นกลุ่มทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเหมือนกัน

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผลการวิจัยจะชี้ให้เห็นว่า การวิจารณ์ภาพวาดเป็นกลุ่ม ไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในความรู้สึนึกคิดของกลุ่มตัวอย่าง แต่ก็ไม่อาจสรุปว่าวิธีการดังกล่าวไม่มีประสิทธิภาพในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เพราะยังมีข้อสงสัยเกี่ยวกับเวลา ที่ทำการสอบวัด และลักษณะวิธีการที่ใช้ในการดำเนินการกลุ่มที่เกี่ยวกับความเข้ม (Intensity) ของการสื่อสาร (Communication) ระหว่างสมาชิก ขอบปรองคังกล่าวยังอธิบายถึงปรากฏการณ์การลดลงของคะแนนจากแบบสอบวัดที่ปรากฏในผลการวิจัยอีกด้วย อย่างไรก็ตามก็มีหลักฐานที่เกี่ยวกับคาสติศึกษาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และหลักฐานที่เกี่ยวกับผลที่คล้อยตามกันของกลุ่มทดลอง ที่แสดงให้เห็นว่า การวิจารณ์ภาพวาดเป็นกลุ่มทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน